

Erdélyi városok! Az ember néha azt kívánja, legyenek Isten kedvenc palántái. Aztán óvatosan észbe kap, s kívánja, legyenek inkább sárkányfogvetemény. Mert az kiirthatatlan. Olyan kiirthatatlan, amilyennek Csokonai érezte, felfohászkodván:

Boldog vagy, óh kised Erdély! bár a csinos Európának legvégsőbb szellein fekszel is, boldog vagy; és te fogod bé a legutolsó Magyarok szeméit, mikor mi már vagy Oesterreicherek vagy Rusznyákok leszünk...

(2004. 10.)

RAINER M. JÁNOS

Nagy Imre hagyatéka ma múzeumi darab

(Részlet)

[...] Nagy Imre mindenekelőtt kommunista politikus és politikai gondolkodó volt. Élete végéig mélyen hitt abban, hogy a szocializmusnak az a változata, amely az általa megismert és elsajátított marxizmus–leninizmuson alapult, felsőbbrendű, mint a nyugati kapitalizmus – amelyet viszont lényegében az első világháború előtti és közvetlenül utáni magyar változatából ítél meg. A legtöbb személyes tapasztalatot viszont a szovjet típusú rendszer – Kornai János kifejezésével élve – *klasszikus változataról* szerezte és ez jelentette számára a legfontosabb elméleti és gyakorlati problémát. Számára a marxizmus nem elsősorban módszer, a problémák szemléletét, leírását, jelenségek kritikáját jelentette, hanem teleológiát. A végső célképzeteket nem kérdőjelezte meg, ezért lett központi kategória gondolkodásában az ún. *átmenet* a kapitalizmusból a szocializmusba. Szerinte Magyarországon az átmenetet rontották el, hagyták ki, rövidítették le, ami két dolgot jelentett. A sztálinizmus bírálatát – hiszen a magyar átmenet ezt a mintát követte – és egyfajta nemzeti út, megreformált változat keresését, ami nem feltétlenül tartott igényt univerzális jelentésre. Vagy ha igen, csupán a sokszínűség elismerésére, ami persze egyáltalán nem volt kevés. A valódi átmenet nemzeti útjába sok mindent bele lehetne látni, egyfajta demokratikus-nemzeti kommunizmus útkeresését is, ha Nagy ezt meg tudta volna valósítani, vagy le tudja írni rendszeresen. De egyikre sem volt módja. 1953–54-ben lett volna leginkább módja az előbbire – éppen ennek kudarcából vonta le legradikálisabb következtetését, a tömbön kívüli, független Magyarországot. A kudarc fő oka ugyanis a szovjet tömbhöz való tartozás, a Moszkvának való kiszolgáltatottság volt. Az elméleti rendszerezésnek többször is nekifutott, utoljára Snagovban 1956–57 fordulóján, de akkor a készülő per súlyos árnyékot vetett gondolataira, s csak egy szaggatott, tépelődő belső monológra tellett, amelyben elméleti eszmefuttatások keverednek személyes emlékekkel és spontán érzelmi kitörésekkel. Mégis ez a furcsa, drámai szöveg mond el a legtöbbet Nagy Imréről, a gondolkodó politikai emberről, ezért én ezt egyfajta végső számvetésnek, sajátos politikai végrendeletnek tekintem.

Szándékosan időztem ennyit Nagy politikai gondolatvilágánál, mondjuk, jól ismert 1956-os döntéseinek története vagy az 1957–58-as halál-történet helyett. Az előző már egyidejűleg, a forradalom napjaiban kérdéseket és kétségeket váltott ki, és ez valószínűleg így is marad, bár a vitakozók köre mind szűkebb lesz. Ez a forradalmi helyzetben folytatandó/folytatható *reálpolitika*, illetve az ebben a szituációban ténylegesen nyújtott politikusi teljesítmény kérdése. A halál-történet, vagyis a (kommunista) politikus *versus* erkölcsös ember választása viszont konszenzuálisnak tűnik. Nagy a döntő pillanatokban erkölcsös emberként viselkedett, vállalta önmagát, halála mártírhalál. Nagy Imre politikai gondolkodói hagyatéka mindkettőhöz kulcsot ad, ám ez a hagyatéka ma múzeumi darab, s nem hiszem, hogy önmagában különösebb relevanciája lenne a mára. [...]

(2006. 10.)